

השתלשלות ימי הפורים

מרדכי אלבז

במגילה (ד' ע"א) אומר ר' יהושע בן לוי שנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס¹. מפשטות הגמרא משמע שחייבות כמו אנשים וממילא מחויבות בדבר קרינן בהו, ויכולות להוציא אנשים ידי חובתן, למרות שזוהי מצוות עשה שהזמן גרמא, מהסיבה שהיו באותו הנס. אכן, **התוספות** (ד"ה 'נשים') הביאו מהתוספתא הפוסקת כי אנדריגונוס מוציא את מינו ואינו מוציא אנשים, וטעם הדבר לפי שהוא ספק זכר ספק נקבה, **הרי להדיא אינה יכולה איש במצווה זו, וכן פסק הבה"ג**² שאין הנשים מוציאות את האנשים, והשאלה הנשאלת היא - מדוע, הרי אף היא חייבת במצוות המגילה כאנשים?

התוספות פירשו כי אכן האישה מצווה ב"שמיעת מגילה" אך אין היא חייבת ב"קריאת המגילה" ועל כן אינה יכולה להוציא איש החייב בקריאה, **וכן נפסק להלכה בשו"ע** (תרפ"ט, ב') - אישה אינה יכולה להוציא איש במקרא מגילה, והרמ"א אף הוסיף כי אישה הקוראת מגילה לעצמה מברכת "לשמוע מגילה" ולא "על מקרא מגילה" לפי שאינה חייבת בקריאה.

אולם הדבר עדיין קשה להבנה, הלא אישה חייבת במצווה זו לפי "שאף הן היו באותו הנס", ומדוע איפוא לא יחויבו בקריאה בדיוק כפי שהאנשים חייבים בכך? מהיכן נולדו שני חיובים שונים לאיש ואישה?

האחרונים ביארו קושי זה בכמה אופנים ונציין מקצת מהם:

א. **ה'טורי אבן'** (במסכת מגילה שם) חולק על התוספות. לעולם אף הנשים חייבות במקרא מגילה בדיוק כפי האנשים, רק שחיוב האנשים גדול משל הנשים, שחיוב האנשים הוא "מדברי קבלה" – ברוח הקודש, והוזה ממש כמו דאוריתא, אך הטעם ש"אף הן היו באותו הנס" לא מועיל לחייב אלא **מדרבנן**, ולכן אישה אינה יכולה להוציא איש לפי שחומרת חיוביהם שונה (כמו שידועה ההלכה בקטן שלא יכול להוציא מבוגר שחייב בברכת המזון מדאוריתא כיוון שהקטן מחוייב רק מדרבנן ואין דרבנן יכול להוציא חייב מהתורה).

השתלשלות ימי הפורים

בימי אחשוורוש

¹ רש"י: "שאף על הנשים גזר המן", וכן בתוספות: "פירש רשב"ם שניקר הנס היה על ידן בפורים על ידי אסתר".

² שם בסוף דברי התוספות.

ב. באור נוסף הוא ביאורו של 'המרחשת' (שכתב חנוך העניך אייגעש מוילנא, חלק א' סימן כ"ב) :
ה'מרחשת' מסביר שבקריאת המגילה ישנם שני חיובים ושני גדרים : האחד קיום של "פרסומי ניסא"
על ידי קריאת המגילה, אך ישנו גם חיוב נוסף, חכמים תקנו לקיים בקריאה זו גם מצות "זכירת
מחיית עמלק". והנה משום "פרסומי ניסא" מספיק לשמוע את המגילה, וחיוב הקריאה אינו אלא
משום "זכירת מחיית עמלק".

והנה בדין מצות זכירת מחיית עמלק כתב החינוך (סוף פרשת כי תצא) שהנשים לא נצטוו על זה
משום שאינן בנות מלחמה, אם כן מתבאר בזה היטב דעת הבה"ג שאין נשים מחויבות רק בשמיעת
המגילה והיינו כיוון שעיקר חיובן הוא משום פרסום הנס אם כן די להם בשמיעה לבד שזה הוי
פרסום מה שאין כן האנשים, מלבד מצות פרסום הנס חייבים גם כן במצות זכירה, וזהו חיוב
הקריאה, וממילא ניחא מה שאין נשים מוציאות אנשים לפי דעתו כיוון שבמצוות זכירה ליתנהו אם
כן הוו אינן מחויבות בדבר ואינן יכולות להוציא אנשים שמחוייבין גם כן במצות זכירה.

ג. ברצוני לנסות להביא דרך חדשה וכך ליישב את דברי הבה"ג :
ראשית נתבונן מעט במגילת אסתר וננסה לעמוד על סדר השתלשלותם של ימי הפורים. כתוב
במגילה (ט, כ – כג) :

"וַיִּכְתֹּב מֶרְדֳּכָי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמְּלָךְ
אֲחַשְׁוֵרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחֹקִים. לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר
וְאֵת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. כִּימִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהִחְדָּשׁ
אֲשֶׁר נִהְפְּדוּ לָהֶם מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמְשָׁלוּחַ
מִנּוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְנֻנּוֹת לְאַבְיוֹנִים. וְקָבַל הַיְהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר כָּתַב
מֶרְדֳּכָי אֲלֵיהֶם".

מסביר רש"י שמרדכי כתב את המגילה ושלחה לכל ישראל. לאחר מכן כתוב שהיהודים קיימו וקבלו
עליהם להיות עושים את הימים האלה ככתבם וכזמנם ומאז הימים נזכרים ונעשים (נזכרים -
בקריאת מגילה, ונעשים - משתה ושמחה ויום טוב לתת מנות ומתנות).
והנה לאחר כל פרשה זו, שוב מובאים פסוקים נוספים שנראים כחזרה (כט – לב) :

"וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בֵּת אֲבִיחַיִל וּמֶרְדֳּכָי הַיְהוּדִי אֶת כָּל תְּהֵף לְקִיָּם אֶת אַנְגַּת הַפּוּרִים
הַזֹּאת הַשָּׁנִית. וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְהוּדִים אֶל שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְלֻכּוֹת
בִּימֵי אַחַשְׁוֵרוּשׁ הַשְּׁתִּלְשׁוֹת יְמֵי הַפּוּרִים

אֶחָשׁוּרוֹשׁ דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֶּת. לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כְּאֲשֶׁר קִיַּם עֲלֵיהֶם
מִרְדְּכֵי הַיְהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכְאֲשֶׁר קִיַּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זְרַעֲם דְּבָרֵי הַצְּמוּת וְזַעֲקָתָם.
וּמֵאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם דְּבָרֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר”.

מה נוסף בפרשה זו ולשם מה שלחו מרדכי ואסתר אגרות נוספות? מדוע לא היה די באגרות הראשונות? מה התווסף באותו הזמן של “ונכתב בספר”, והלא כבר קודם לכן נכתבה המגילה על ידי מרדכי?

רש"י במקום מביא הסבר לעניין: “ומאמר אסתר קים - אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעה ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר”³.

מבואר איפוא שעד הספרים השניים, עדיין לא הייתה למגילת אסתר תוקף של ספר מהתנ"ך מ"ספרי הכתובים" ולא הייתה זו אלא "אגרת" בעלמא לפרסומי ניסא שכתב מרדכי. אסתר בקשה כי אגרת זו תכנס לכ"ד ספרי הקודש ותהיה חלק מ"ספרי הכתובים".

הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל בספרו⁴, מבאר יסוד זה בהרחבה: בתחילה לא ניתנה מגילה זו ליכתב ולא היה לה כל חלות וקדושה. בקשת אסתר היתה להעלותה לדרגת "כתבי הקודש" בכל חלות שמה וקדושתה. על ידי כן גם ימי הפורים התעלו ממעלת "דברי סופרים" לדרגת "דברי קבלה" החמורים יותר ובעלי תוקף כמצוות דאורייתא.

לאחר הבנה זו בסדר תקנת ימי הפורים ניתן גם להבין את דברי בה"ג. גם בתקנה הראשונה של ימי הפורים כבר קיבלו עליהם היהודים להשמיע את סיפור הנס על ידי מגילת אסתר, וכפי שרש"י כתב "נזכרים - בקריאת המגילה". ברם, בשלב זה עדיין לא היה למגילה תוקף של "כתבי הקודש". ברור כשמש שבשלב זה לא נתקנה תקנת "קריאה", לפי שלא שייך מעשה "קריאה" על דברים שאינם "כתבי הקודש". לכן בשלב זה של התקנה לא קיבלו עליהם אלא לחזור בכל שנה ושנה על מעשה המגילה ולהשמיע, כדי לפרסם את הנס ובגדר "נזכרים".

מסתבר מאוד שרק לאחר שהמגילה נקבעה כחלק מ"כתבי הקודש" וימי הפורים קיבלו תוקף של מצוה מדברי קבלה - אז חלה עליהם חובת "קריאה" של ספר מכ"ד ספרים (ומתוך קלף).

השתלשלות ימי הפורים

בימי אחשורוש

³ ודברים אלו מובאים גם בגמרא בדרף ז' ע"א: "אמר רב שמואל בר יהודה שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס".

⁴ בספר שיעורים לזכר אבי מורי עמוד ס"ו – ס"ז.

לאור זאת תתבאר היטב שיטת בה"ג. יתכן והנשים שהיו באותו הנס חויבו בכל תקנת ימי הפורים כאנשים בחיוב קמאי "מדרבנן", אך החיובים הנוספים שהתחדשו מתוקף "דברי קבלה" ובגלל שמגילת אסתר נכנסה לכלל "כתבי הקודש", יתכן שלא נאמרו אלא לאנשים, ככל דיני קריאת התורה ומגילות, וככל מצוות עשה שהזמן גרמא. אשר על כן מבואר היטב מדוע הנשים אינן חייבות אלא "בשמיעה".

ואפשר על פי זה גם להבין את החילוק שהביא ה'טורי אבן' שהנשים חייבות רק "מדרבנן" ואילו אנשים חייבים "מדברי קבלה".

אך ר' עקיבא איגר⁵ מקשה על דברי ה'טורי אבן': אם אכן מצוות הפורים הם "מדברי קבלה", ואילו "אף הן היו באותו הנס" הוא רק סברא "מדרבנן" מדוע בכלל התחייבו הנשים במצווה זו? שכן כל מה שמצינו בש"ס שחייבו נשים מחמת סברא זו "שאף הן היו באותו הנס" אינו אלא רק במצוות דרבנן כמו ד' כוסות בפסח וחנוכה. אך מצוות מהתורה לא התחייבו בהם הנשים מטעם זה אפילו לא מדרבנן, וכתבו התוספות בפסחים⁶ ואם כן לדברי ה'טורי אבן' שמצוות הפורים היא "מדברי קבלה" ודינה כמצוות דאורייתא אז הנשים לא אמורות להתחייב אפילו מדרבנן על פי הטעם של "אף הן היו..." "אם כן למה התחייבו לפי ה'טורי אבן'?

ואפשר לתרץ על פי מה שהבאנו, שהרי במצוות ימי הפורים ישנו גם חיוב ותוקף של כל מצוה "מדרבנן", כפי שאכן היה לאחר האגרות הראשונות, ורק לאחר האגרת השנית נוסף עליהם חיוב "מדברי קבלה", ולכן אף שהנשים לא התחייבו בחיוב החמור "מדברי קבלה", בכל זאת כלולות הן בחיוב הראשוני שהינו "מדרבנן" לפי שאף הן היו באותו הנס.

ד. יש עוד שמסבירים שבמצות קריאת המגילה ישנם שני קיומים: א. מצוות הקריאה - והכוונה בקריאה היא הלל, שכן קריאת המגילה בלילה היא כהלל⁷. הגדר של ההלל הוא לעורר הלב ולהכיר טובת הבורא יתברך ולשבחו ולפארו שהצלנו מיד המן והפך עצתו להציל היהודים⁸. ב. לשמוע מגילה - הכוונה לפרסם ולדרוש הטעם של כל המצוות, משלוח מנות ומתנות לאביונים, נמצא שקריאת המגילה היא בתורת דרשת טעמי המצוות להבינם שמחמת ההצלה שאנו קורין במגילה תיקנו אנשי כנסת הגדולה כל המצוות האלו. וזה נקרא "שמיעה" מפני שמצוה לשמוע ולהבין ענינו בימי אחשורוש השתלשלות ימי הפורים

⁵ שם על מסכת מגילה דף ד' תוד"ה 'נשים'.

⁶ ק"ח ע"ב ד"ה 'היו'.

⁷ מגילה י"ד.

⁸ מהרש"א שם: "קרייתתה זו הלילה... יש ללמוד למקרא מגילה בין בלילה ובין ביום כמו שקורין הלל בפסח בלילה וביום ולעיל דריש ליה מקראי".

של יום וטעם למצוות הללו, וכל המצוה היא בתורת שמיעה כשמיעת דרשת הלכות חג בחג שעל ידי שמיעתו מבינים התכלית של המצוות שחייבוהו ביום הפורים.

נמצאנו למדים שמצוות **קריאת** המגילה היא בגדר הלל על הנס, אבל מצות שמיעת המגילה היא בגדר דרישת טעם למצוות היום⁹.

ולפי דרכו של בה"ג נשים חייבות בשמיעת ההלכות ולשמוע אגרת פורים בתורת דרשת הלכות חג בחג, אבל אין הנשים מצוות בקריאת המגילה שאינן מחויבות בתורת הלל. אכן צריך עיון דכיוון שאף הן היו באותו הנס - שגם הם היו בספק של להשמיד ולהרוג, נעשה הנס גם להם למה לא מצוות בהלל?

ונראה להסביר שהלל על הניסים שעשה הקב"ה להצילנו מיד אויבינו הוא בגדר דאורייתא¹⁰, והרי התוספות¹¹ כתבו שלא שייך לחייב נשים בסוכה משום שאף הן היו באותו הנס, שדווקא בתקנה דרבנן שייך לריבויי נשים אבל במצוה דאורייתא לא שייך לאתוויי נשים מטעם זה, ואם כן הוא הדין בהלל על הנס שהוא בגדר קיום דאורייתא מתקנת הנביאים, כיוון שנשים פטורות מטעם מצוות עשה שהזמן גרמא, אי אפשר לחדש חיוב חדש על הנשים משום שהיו בנס, ורק גברים שייכים בזה. ולכן אין הנשים יכולות להוציא את האנשים במה שהם לא מחויבות.

---

⁹ כמו שמובא במצות הקהל שהנשים באות לשמוע על מנת לעשות, כדי שידעו איך לקיים מצוות התורה.

¹⁰ כדאיתא ברש"י תענית כ"ח ד"ה 'מנהג' גבי הלל של חנוכה שהוא תקנה ישנה "דנביאים שביניהם תקנו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק וצרה שלא תבוא אליהן וכשנגאלין יהו אומרים אותו אל גאולתן כדאורייתא דמי".

¹¹ בפסחים ק"ח שהבאנו לעיל בקושיית הרעק"א.